

**Національний університет біоресурсів і
природокористування України**
Кафедра військової підготовки

**Навчальна дисципліна “ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА”
Модуль 2.2 “Воєнна історія України”**

Тема № 2

Військо та військове мистецтво державних утворень на території України у стародавні часи та Середньовіччі (IX ст. до н.е. – XV ст.).

Заняття № 1

Військові формування державних утворень на землях України у стародавні часи та у період Середньовіччя.

Навчальні питання:

1. Військо та військове мистецтво киммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

2. Військо Антської держави та України-Руси (V ст. – XIV ст.).

3. Українські військові формування доби Великого князівства литовського (Литовсько-Руської держави) (XIV ст. – XV ст.). Відомості про українське козацтво.

Література:

- 1.** Історія українського війська / Авт. кол.: / М. Відейко, А. Галушка, В. Лободаєв, М. Майоров, Я. Примаченко, А. Руккас, Є. Синиця, О. Сокирко, А. Харук, Б. Черкас; – Харків, 2016. – 416 с.
- 2.** Історія українського війська: Курс лекцій - Ткачук П., Харук А., Соляр І., Трофимович Л.: Львів, 2016.- 145 с.
- 3.** Історія України – Верстюк В., Гарань О., Гуржій О.: Київ, 1997. - 424 с.

Вступ

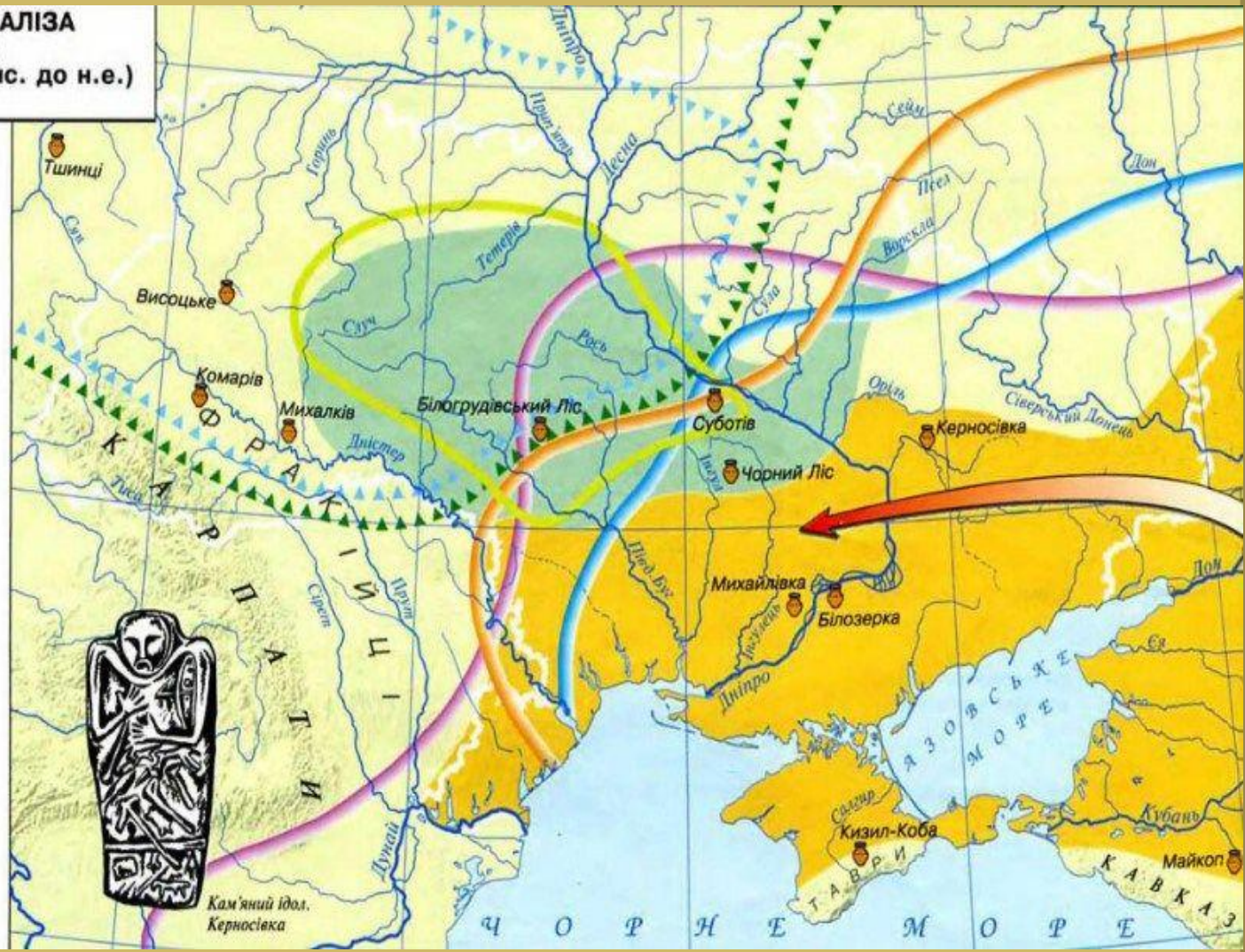
1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

КІММЕРІЙЦІ

ДОБА БРОНЗИ І РАНЬОГО ЗАЛІЗА
на ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ
(друга половина III – початок I тис. до н.е.)
Масштаб 1 : 10 000 000

- Північні межі розселення племен скотарів доби бронзи:
  - племена ямної культури (XXIII – XVIII ст. до н.е.)
  - племена катакомбної культури (XXII – XVII ст. до н.е.)
  - племена зрубної культури (XIV – VIII ст. до н.е.)
- Південні межі розселення землеробських племен доби бронзи:
  - племена шнурової кераміки (XXIV – XV ст. до н.е.)
  - племена тшинецько-комарівської культури (XV – XI ст. до н.е.)
- Район розселення племен білогородської культури (XI – IX ст. до н.е.)
- Райони розселення племен доби раннього заліза:
  - праслов'янські племена чорноліської культури (IX – VII ст. до н.е.)
  - кіммерійці (X – VII ст. до н.е.)
- Місця знахідок видатних пам'яток
- Переселення скіфів у середині VII ст. до н.е.

1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

КІММЕРІЙЦІ

**Першими застосували
тактику кінного бою**

1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

КІММЕРІЙЦІ

ОБЛАДУНОК

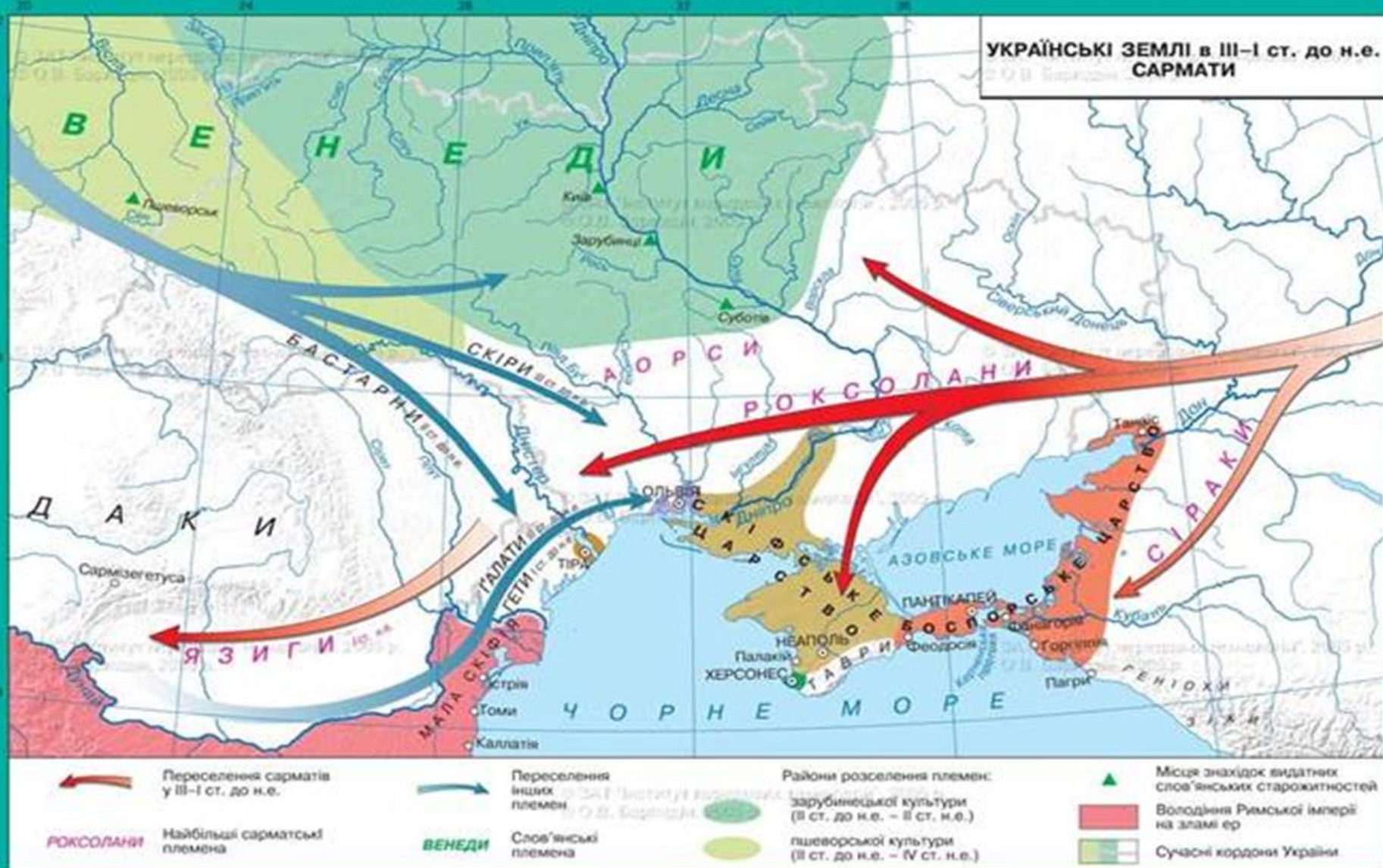
ШОЛОМ

ЩИТ

1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

СКІФИ, САРМАТИ

**Вершники
сходилися з
противником на
відстань пострілу з
лука і обсіпали
ворога хмарою
стріл. Потім, коли
той намагався
зблизитися,
повертали назад і
віддалялися, не
перестаючи при
цьому стріляти.**

1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

СКІФИ, САРМАТИ

ОБЛАДУНОК

ШОЛОМИ

1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

ДЕРЖАВИ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

**Мобільні загони
(легка кіннота,
псіли) могли діяти
як на флангах, так і
перед строєм.**

1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

ДЕРЖАВИ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

ШОЛОМ

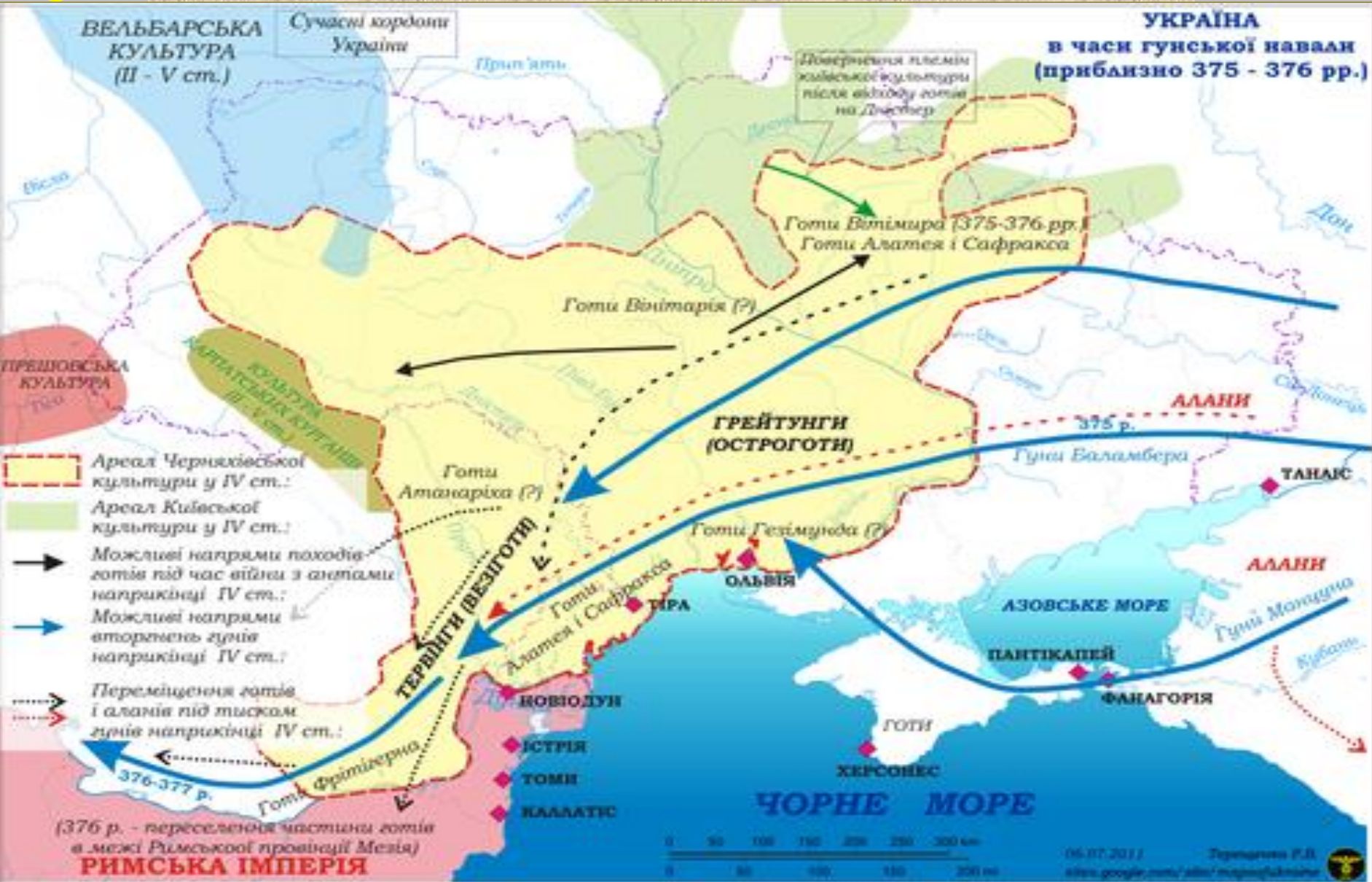

ТОРАКС

АСПІС

1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

ГОТИ

Германці були передусім пішими воїнами. Але на рубежі IV ст. вже мали сильну кінноту.

1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

ГОТИ

МЕЧ-СКРАМАСАКС

СПИС

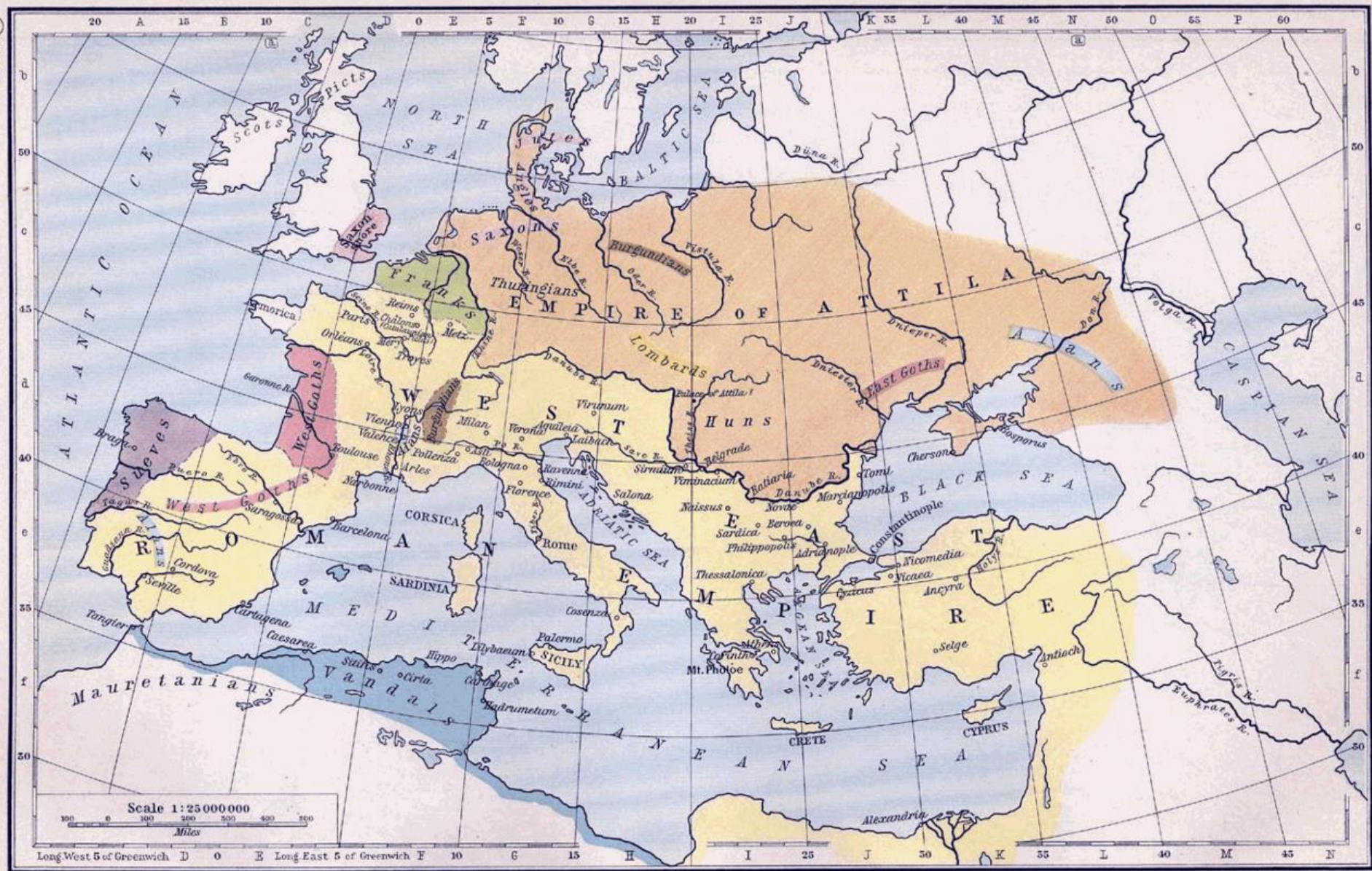
ДРОТИК

ЩИТ

ШОЛОМ

1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

Alan and Sarmatian attacked by Hun. Eurasian steppeland, late 4th century. The Huns destroyed the realms of both the Alans and the Sarmatians.

ГУНИ

**Гунська кіннота
була переважно
легкою,
вершники були
озброєні луками,
арканами та
мечами.**

1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

ГУНИ

**ЛАМЕЛЯРНИЙ
ОБЛАДУНОК**

ЩИТ

ШОЛОМ

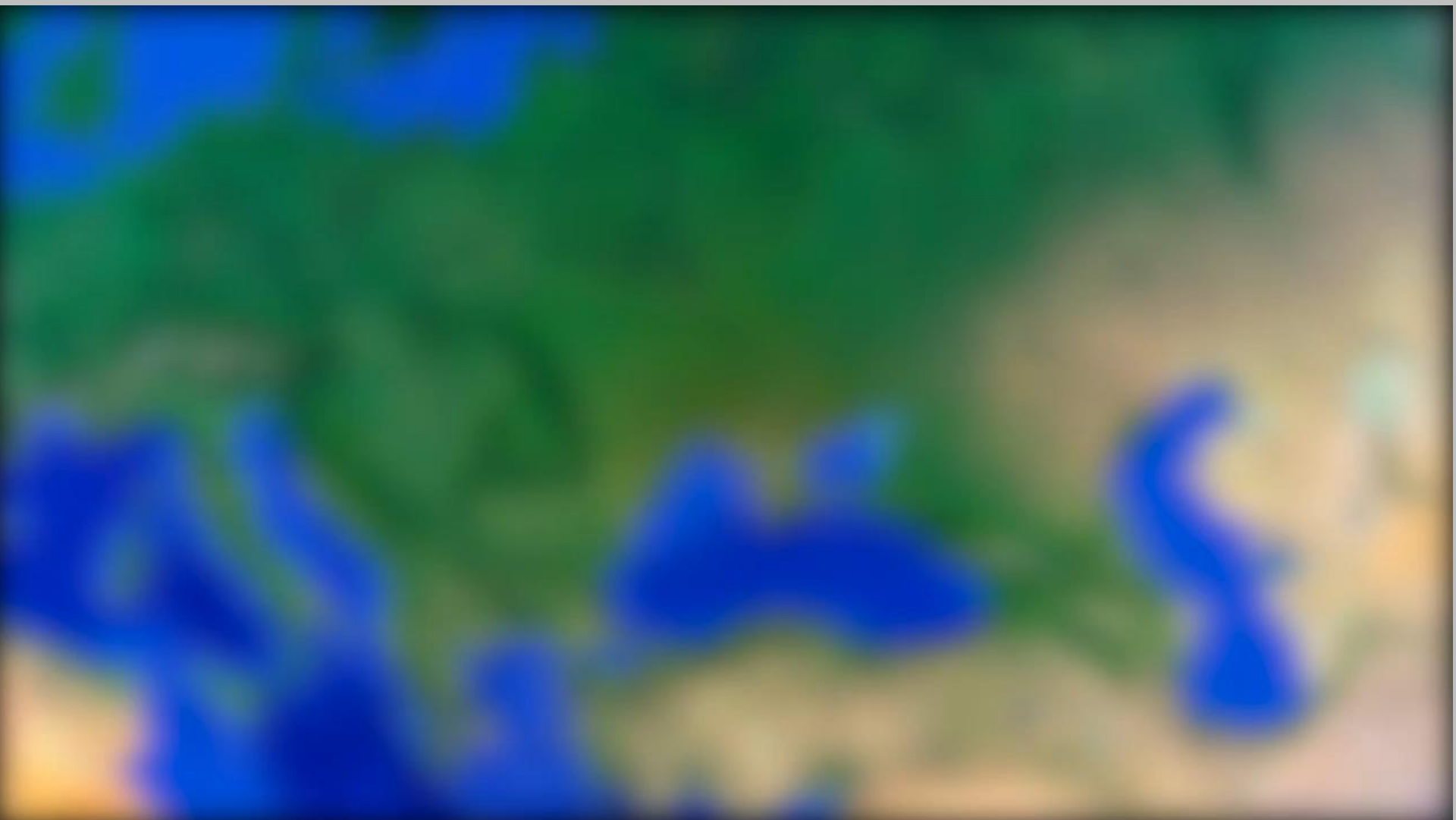
1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

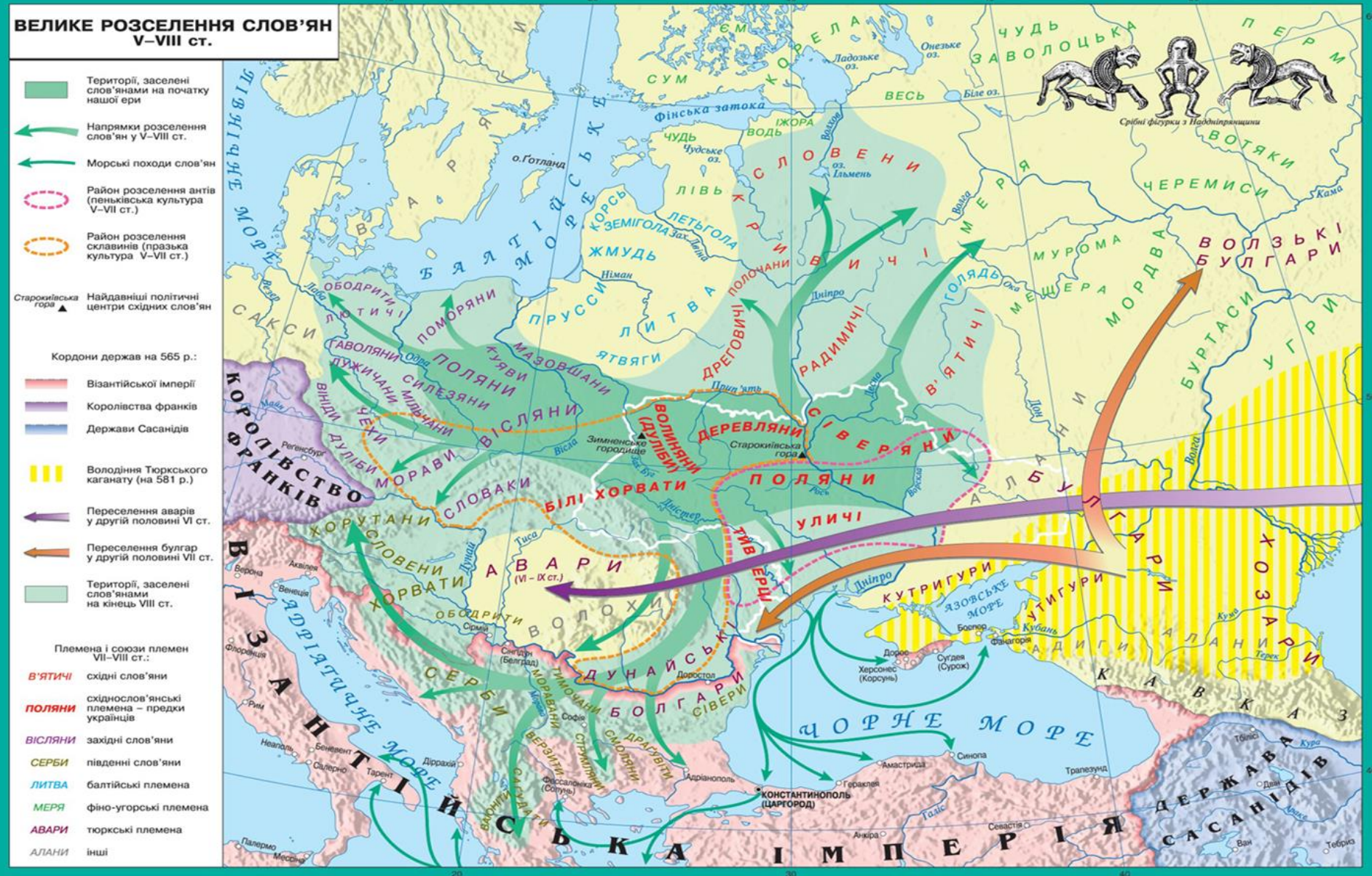
1. Військо та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст – держав Північного Причорномор'я, готів та гунів (IX ст. до н.е. – V ст.).

2, Військо Антської держави та України-Руси (V ст. – XIV ст.).

2. Військо Антської держави та України-Руси (V ст. – XIV ст.).

АНТИ, СЛОВ'ЯНИ

*...Заглиблюються
глибоко у воду,
тримаючи в роті довгі
тростинки, цілком
видовбані і досягаючи
поверхні води; лежачи
на глибині, вони
дихають через них и
витримують довгий
час, так що не виникає
до них ніяких підозр...*

АНТИ, СЛОВ'ЯНИ

СКРАМАСАКС

ЩИТ

ПРАЦА

2. Військо Антської держави та України-Руси (V ст. – XIV ст.).

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ в другій половині XII – першій чверті XIII ст. УТВОРЕННЯ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

- Київська земля в першій половині XII ст.
- Переяславська земля в першій половині XII ст.
- Чернігівська земля в першій половині XII ст.
- Території, приєднані до Чернігівської землі впродовж XII ст.
- Волинська земля в першій половині XII ст.
- Території, приєднані до Волинської землі впродовж XII ст.
- Об'єднання Волинського і Галицького князівств; утворення Галицько-Волинської держави
- Держава Романа Мстиславича в 1201–1205 рр.
- Місце загибелі Романа Мстиславича (1205 р.)
- Райони кочовиць найбільших половецьких орд
- Похід Ігоря Святославича проти половців та його поразка в 1185 р.
- Похід монголів у 1223 р.
- Похід руських князів проти монголів

БИТВА НА КАЛЦІ 31 травня 1223 р.

УКРАЇНА-РУСЬ

*У княжу добу
набуває більшого
розвитку
військовий флот.*

УКРАЇНА-РУСЬ

ЗБРОЯ КНЯЖОГО ДРУЖИННИКА
IX - XI ст.

МЕЧ

СПИС

СОКИРА

ЛУК

КОЛЬЧУГА

ЩИТ

ШОЛОМ

2. Військо Антської держави та України-Руси (V ст. – XIV ст.).

УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПАМ'ЯТІ

ВОЇНИ
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

Князівський дружинник, Русь, XI ст.

Основою давньоруського війська була дружина – професійні воїни. Дружини мали великий київський князь, удільні князі, а також колишні дружинники, які стали великими землевласниками – боярами. Вони своїх воїнів забезпечували всім необхідним: житлом, їжею, одягом, озброєнням і військовим спорядженням.

За службу дружинники отримували грошову винагороду, а потім – довічне право володіти землею.

УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПАМ'ЯТІ

ВОЇНИ
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

Князівський дружинник, Русь, XIII ст.

До середині XI ст. головним родом війська була піхота. За озброєнням вона поділялася на легку та важку. Із розвитком зброярського мистецтва обладунки воїна ставали все важчі. Повністю озброєний руський дружинник важив не менше за західноєвропейського лицаря. Іноді кольчуга прикривала тіло воїна повністю. Обов'язки дружинника з часом стали переходити від батька до сина.

2. Військо Антської держави та України-Руси (V ст. – XIV ст.).

ВОЇНИ
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПАМ'ЯТІ

Князівські дружинники, Русь, XIII ст.

Давньоруське військо використовувало два основних види бойового порядку: «стіна» та «полочний ряд». «Стіна»-фаланга мала довжину по фронту в кілька сотень метрів і глибину від трьох до 20 рядів. У перших рядах стояли дружинники, за ними – вої. «Полочний ряд» відрізнявся від «стіни» тим, що був поділений по фронту на три окремі частини.

В центрі ставали важкоозброєні піхота або кіннота, а на флангах – загопи ополчення та легкої кінноти.

Світлина: © Анна Сенік, фото © Микола Балабан, автор проєкту

ВОЇНИ
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПАМ'ЯТІ

Важкоозброєний воїн, Галичина, Руське королівство, XIV ст.

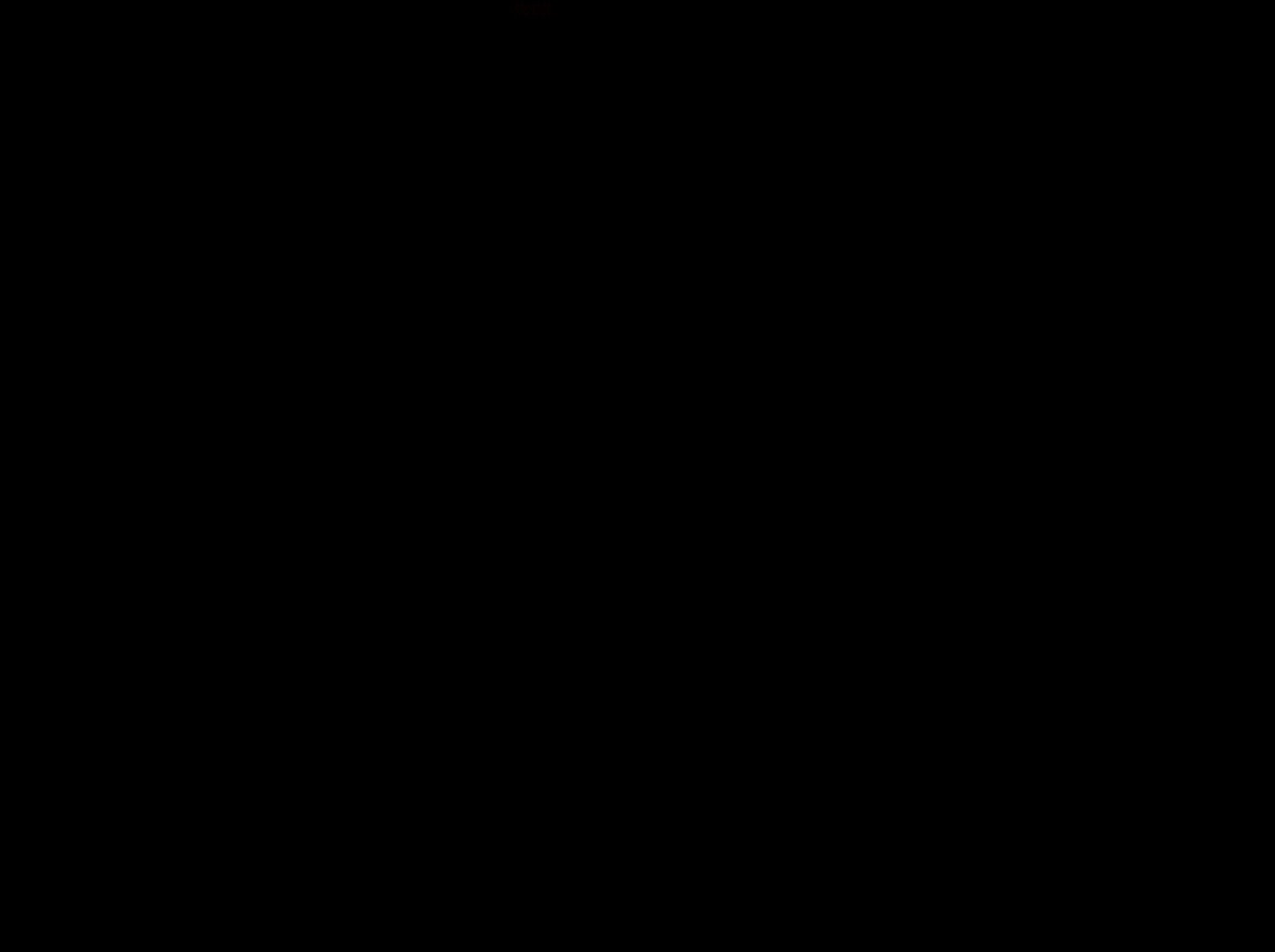
1387 року Галичина, яка тоді називалася Руське королівство, остаточно потрапляє під владу польського монарха. Відтак галицькі дружинники переходять на службу до нового правителя. Багатші билися верхи, бідніші – в піших лавах. Під західноєвропейським впливом обладунки галицьких воїнів ставали щораз міцніші, а тому – важчі.

1410 року в битві під Грюнвальдом брала участь, зокрема, і корогва «землі Львівської, яка мала на знамені жовтого лева, що сходить немов би на скелю, на лазуровому тлі», пише тогочасний хроніст.

Світлина: © Анна Сенік, фото © Микола Балабан, автор проєкту

2. Військо Антської держави та України-Руси (V ст. – XIV ст.).

3. Українські військові формування доби Литовсько-Руської держави (XIV ст. – XV ст.). Відомості про українське козацтво.

3. Українські військові формування доби Литовсько-Руської держави (XIV ст. – XV ст.). Відомості про українське козацтво.

ЛИТОВСЬКО-РУСЬКА ДЕРЖАВА

Кінець XV
століття
**Важкоозброєні
списоносці**

3. Українські військові формування доби Литовсько-Руської держави (XIV ст. – XV ст.). Відомості про українське козацтво.

ЛИТОВСЬКО-РУСЬКА ДЕРЖАВА

ГРЮНВАЛЬДСЬКА БИТВА 1410р.

ГРЮНВАЛЬДСЬКА БИТВА 15 липня 1410 р.

3. Українські військові формування доби Литовсько-Руської держави (XIV ст. – XV ст.). Відомості про українське козацтво.

ЛИТОВСЬКО-РУСЬКА ДЕРЖАВА

РУШНИЦЯ

ЛУК

ГАРМАТА

3. Українські військові формування доби Литовсько-Руської держави (XIV ст. – XV ст.). Відомості про українське козацтво.

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО

3. Українські військові формування доби Литовсько-Руської держави (XIV ст. – XV ст.). Відомості про українське козацтво.

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО

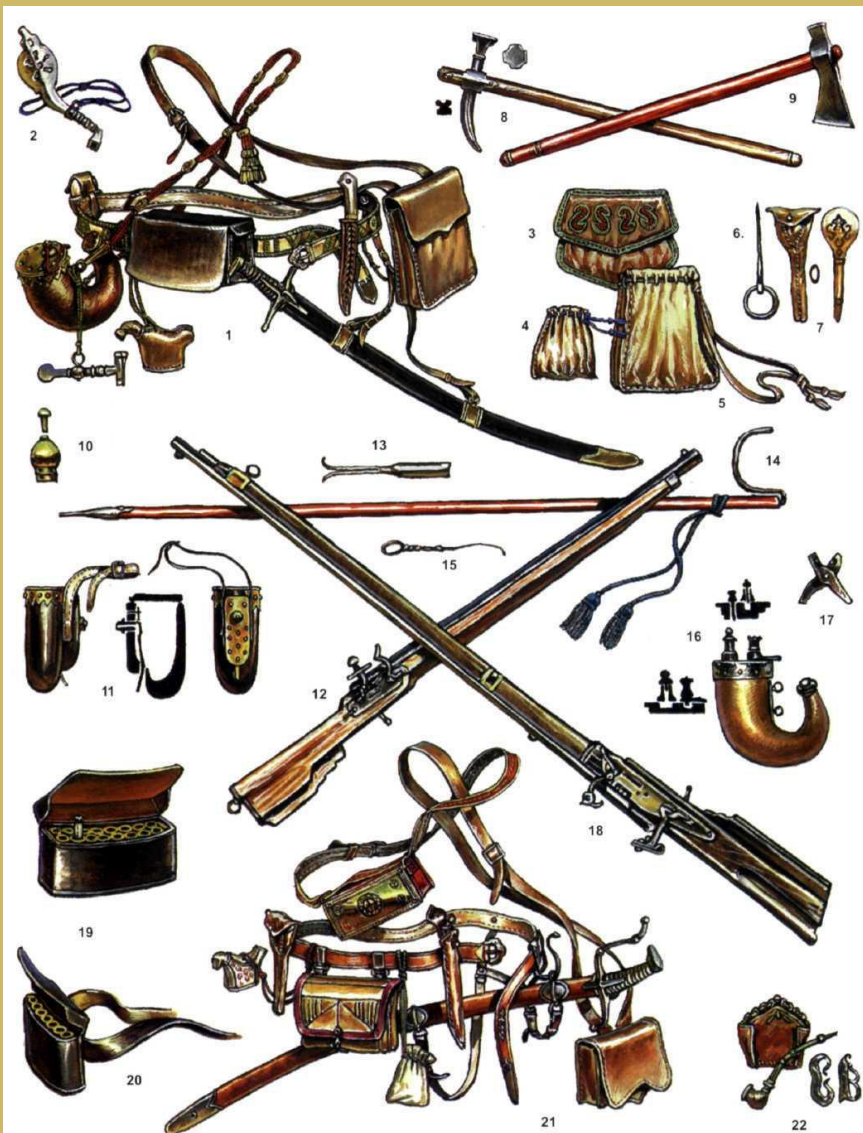

*Козацькі ватаги
влаштовували
засідки на
татарських
шляхах і
Дніпровських
перевозах.*

3. Українські військові формування доби Литовсько-Руської держави (XIV ст. – XV ст.). Відомості про українське козацтво.

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО

СПИС

РУШНИЦІ

ШАБЛІ

КЛЕВЕЦЬ

СОКИРА

3. Українські військові формування доби Литовсько-Руської держави (XIV ст. – XV ст.). Відомості про українське козацтво.

ЗАВДАННЯ НА САМОСТІЙНУ РОБОТУ.

Тема 2. Заняття 2 . (проводиться у ВНП)

1. Вивчити матеріали групового заняття (консультації у викладача);
2. Проаналізувати зміст «Повісті минулих літ» щодо опису подій на воєнно-історичну тематику.

Тема 2. Заняття 3. (проводиться дистанційно)

1. Вивчити особливості розвитку військового мистецтва військ України-Руси (з X по XIV ст..).
2. Вивчити зміст історіографічних джерел що свідчать про автохтонність українського козацтва як особливої соціальної верстви українського народу, стану воїнів.
3. Характеристика військової діяльності князя Костянтина Острозького у війнах з Московією.
4. Підготовка рефератів за воєнно-історичною тематикою запропонованою викладачем:
  - ✓ Битва на Синіх Водах (1362 р.). Передумови, сили сторін, хід битви, наслідки.
  - ✓ Воєнно-політична діяльність Остафія Дашкевича та організація ним запорізького козацтва.
  - ✓ Склад, озброєння, тактичні прийоми та військові традиції кримськотатарського війська XIV ст. – XV ст. Воєнні походи.

Дякую за увагу!

НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

КАФЕДРА
ВІЙСЬКОВОЇ
ПІДГОТОВКИ